

FOR THE PEOPLE
FOR EDUCATION
FOR SCIENCE

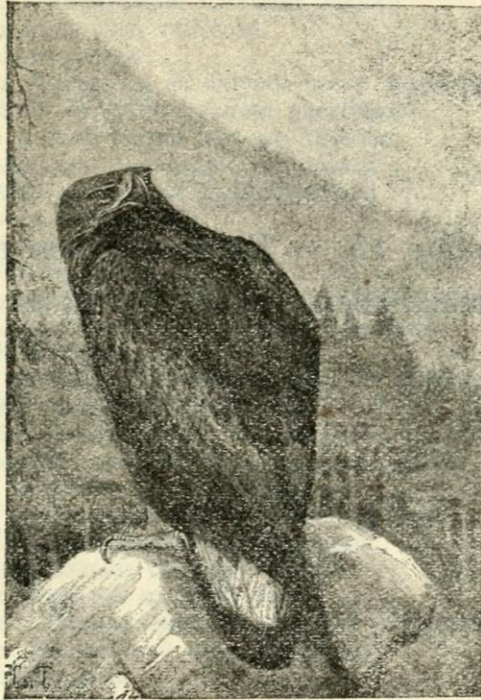
LIBRARY
OF
THE AMERICAN MUSEUM
OF
NATURAL HISTORY

AQUILA

A MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET FOLYÓIRATA
ZEITSCHRIFT DES KÖNIGLICH UNGARISCHEN ORNI-
THOLOGISCHEN INSTITUTES

MEGINDÍTOTTA
HERMAN OTTÓ

SZERKESZTI
CHERNELHÁZI
CHERNEL ISTVÁN

GEGRÜNDET VON
OTTO HERMAN

REDAKTEUR
STEFAN CHERNEL
VON CHERNELHÁZA

XXVIII. ÉVFOLYAM * 1921 * JAHRGANG XXVIII.

1 ARCKÉPPEL, 2 TÁBLÁVAL, 2 TÉRKÉPPEL ÉS 8 SZÖVEGÁBRÁVAL.
MIT 1 PORTRAIT, 2 TAFELN, 2 KARTEN UND 8 TEXTILLUSTRATIONEN.

BUDAPEST

A MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET KIADVÁNYA.
VERLAG DES K. UNG. ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES.

1921.

AQUILA

A MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET FOLYÓIRATA
ZEITSCHRIFT DES KÖNIGLICH UNGARISCHEN ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES

HERMANN OTTO

HERMANN OTTO

23-90534 Jan. 31

Kiadatott 1922. május 15. — Herausgegeben am 15. Mai 1922.
Megjelenik 450 példányban. — Erscheint in 450 Exemplaren.

STEFAN CHERNIEL

CHERNIEL STEFAN

XXVIII. ÉVFOLYAM • 1921 • JAHARGANG XXVIII.
MIT PORTRAIT, TAFELN, KARTEN UND TEXTILLUSTRATIONEN.
ARCHIPEL, Y TABLAVAL É TRÉKÉPEL ÉS É SZÖVEGÁBRÁVAL.

BUDAPEST

A MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET KIADÁNYA
VERLAG DES K. U. U. ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES

BUDAPEST, 1922.

MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI NYOMDA.

TARTALOM.

	Oldal
AGÁRDI EDE: Tömeges madárfióka pusztulás	168
— — <i>Vanellus capella</i> korai fészkelése	172
— — <i>Acrocephalus arundinaceus</i> Pécsváradon	173
— — A darázsölyv fészkelése a Mecsekben	173
— — Fenyőrigók áprilisban	173
— — <i>Scolopax rusticola</i> fészkelése Baranyában	173
ALMÁSY GYÖRGY dr.: CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN	7
BARTHOS GYULA: Viz alatt uszó vadréce	168
— — <i>Ciconia nigra</i> Zalamegyében	183
— — Rövid jegyzetek a Kisbalaton és fonyódi berek madárvilágához	183
— — Madártani jegyzeteim és gyűjteményem pusztulása	195
BODNÁR BERTALAN: A füsti fecske utja az Alföldön	191
— — Az időváltozás befolyása a madarak vonulására	191
— — Az oláhok pusztítása a WAGNER gyűjteményben	193
— — GALACZI BUDA ÁDÁM nekrológusa	230
BURGER ANDRÁS: <i>Phalaropus lobatus</i>	185
— — <i>Anthus cervinus</i> Nyiregyházán	187
CERVA FRIGYES: Fogságban tartott fakókeselyű költésének tartama	170
— — <i>Turdus pilaris</i> L. mint fészkelő a főváros közelében	173
— — Ritka vendégek Kiszálláson	178
Chernelházi CHERNEL ISTVÁN: A trianoni béke és Magyarország madárvilága	41
— — Jegyzetek a Balaton mellékéről 1921 őszén	127
— — A szajkó (<i>Garrulus glandarius</i> L.) károságához	166
— — Ugartyuk (<i>Oedipodius scolopax</i> Gm.) Somogy megyében	177
— — Siketfajd (<i>Tetrao urogallus</i> L.) a síkságon	177
— — Kanalasgémekek (<i>Platalea leucorodia</i> L.) Vas megyében	177
— — A sarki buvár (<i>Colymbus arcticus</i> L.) Kőszegen	186
CSÖRGEY TITUSZ: CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN	22
— — Madárvédelmi tanulmányok az 1921. évből	138
CZIRÁKY LÁSZLÓ gróf: <i>Branta ruficollis</i> első őszi előfordulása	183
DORNING HENRIK dr. Szedret evő nagy fakopáncs	165
— — A sarlós fecske bolyongása	190
DUDICH ENDRE: <i>Pastor roseus</i>	187
FÁBA REZSŐ: <i>Stercorarius pomarinus</i>	185
FERNBACH KÁROLYNÉ: Karvaly az etetőnél	164
— — A gólya kártétele	168
— — <i>Lanius minor</i> mint odulakó	172
— — Egy hajdani kócsagtelep	174
— — Bütykös ásólud (<i>Tadorna cornuta</i>)	187
GAÁL MIHÁLY dr.: <i>Tadorna cornuta</i>	188
GRESCHIK JENŐ dr.: A batla (<i>Plegadis falcinellus</i> L.) nyelve	83
— — DR. STUDER THEOPHIL nekrológusa	229
LOVASSY SÁNDOR dr.: A zombori főgymnasium <i>Somateria mollissima</i> és <i>Uria lomvia</i> példánya	179
NAGY JENŐ dr.: Madártani vázlatok a Pancsovai Nagy-Rétről 1909—1917.	48
— — Vadludak kártételei a vetésekben	167
— — A zombori főgymnasium <i>Somateria mollissima</i> és <i>Alca torda</i> példánya	179
— — <i>Cettia cetti</i> első előfordulása Magyarországon	175
— — <i>Pelecanus crispus</i>	186
NAGY LÁSZLÓ: A jégmadárról	166

	Oldal
SCHENK HENRIK: Fállábu <i>Circus aeruginosus</i>	168
— — A berki poszáta (<i>Cettia cetti</i> MARM.) előfordulása Magyarországon	176
— — Változások a helyi faunában	184
— — <i>Larus minutus</i> átvonulása	190
— — Apró ragadozó madarak fogása	192
SCHENK JAKAB: Madárvonulási adatok Magyarországból	97
— — A fehér gólya téli szállása	149
— — Kócsagvédelem	155
— — Az apácalud <i>Branta leucopsis</i> első előfordulása Csonka-Magyarországon	177
— — <i>Bombycilla garrula</i> megjelenése Magyarországon 1920/21. és 1921/22. évek telén	186
— — Az 1920/21. és az 1921/22. évi téli hattyuinvázió	188
— — Idősb pétermonostori SZEŐTS BÉLA nekrologusa	228
— — H. CHR. C. MORTENSEN nekrologusa	229
SCHERMANN SZILÁRD dr.: CHERNEL ISTVÁN munkáinak chronologikus jegyzéke	33
STOLL ERNŐ: Fecskefókák pusztulása	168
STRISS LAJOS: A vadludak téli fürdője	169
SUOMALAINEN E. W.: PALMÉN AXEL JÁNOS nekrologusa	227
SZEŐTS BÉLA id.: Az ablaketető megóvása a verebektől	164
— — A három vadgalambfaj Lillafüreden	178
— — Népies madárnevek	197
SZEMERE LÁSZLÓ: Törvényjavaslat a madarak védelméről	131
— — <i>Otocoris alpestris</i>	187
— — Madár és tojásgyűjteményem elpusztulása	196
SZLÁVY TIBOR dr.: Öt évi madárvédelem sikere	163
SZOMJAS LÁSZLÓ: Madártani hírek a Hortobágyról	182
TARJÁN TIBOR dr.: Adatok a Hortobágy madárvilágához	180
TAVASSY ZOLTÁN: Házi rozsdafarku fészkelése a templomban	172
UNGER JENŐ: <i>Branta ruficollis</i> újabb őszi előfordulása	183
VASVÁRI MIKLÓS: A <i>Cerchneis Naumanni</i> FLEISCH. Zala vm.-ben	173
— — Daru nyáron	174
WARGA KÁLMÁN: Az ostorfa (<i>Celtis australis</i>) termése mint madártáplálék	165
— — A kotló vetési varju nőtényének házasságtörése	170
— — Fenyves rigó invázió a budapesti Városligetben	189
Intézeti ügyek	224
Personalia	225
Nekrologus (JOHAN AXEL PALMÉN, idősb pétermonostori SZEŐTS BÉLA, dr. STUDER THEOPHIL, H. CHR. H. C. MORTENSEN és galaczi BUDA ÁDÁM.)	227
Gyűjtemények	236
Index alphabeticus avium	240

KÉPEK JEGYZÉKE.

	Oldal
CHERNEL ISTVÁN arcképe Tab. I.	6—7
A pancsovai Nagy-Rét térképe,	49
Ártéri füzes járulékos gyökerekkel	78
Sterna hirundo telep tavirozsamezőn Tab. II.	82—83
Sterna hirundo fészkek tavirozsa leveleken Tab. II.	82—83
Hydrochelidon leucopareia fészkek tavirozsa leveleken Tab. III.	82—83
Larus ridibundus fészkek tavirozsa leveleken Tab. III.	82—83
A batla nyelve és felső gégefeje	83
A batlanyelv váza ventrális oldaláról	85
A batla alsó állkapcsa alulról	87
Verébfogó oducsapda	139
A szondi Nagy-Rét térképe	175
Branta ruficollis	182

CONTENTS.

	Page
SCHENK JAMES: Dates about birdmigration in Hungary	98
— — The last colony of the great white Egret in Hungary	159

TABLE DES MATIÈRES.

	Page
BODNÁR BARTHOLOMAEUS: Dévastation de la collection „WAGNER“	222
SCHENK J.: Dates de migration des oiseaux de la Hongrie	99
— — La dernière colonie de l'Aigrette blanche en Hongrie	161

INHALT.

	Seite
AGÁRDI EDUARD: Massensterben von Vogeljungen	202
— — <i>Acrocephalus arundinaceus</i> L.	206
— — Frühes Brüten von <i>Vanellus capella</i> SCHAEFF.	206
— — Horsten des Wespenbussards (<i>Pernis apivorus</i>) im Mecsek-Gebirge	206
— — <i>Scolopax rusticola</i> L. als Brutvogel im Kom. Baranya	207
— — Wachholderrosseln (<i>Turdus pilaris</i>) im April	207
ALMÁSY GEORG dr.: STEFAN VON CHERNEL ZU CHERNELHÁZA	14
BARTHOS JULIUS: Unter Wasser schwimmende Stockente	203
— — <i>Ciconia nigra</i> L.	214
— — Kurze Notizen über die Vogelwelt des kl. Balaton u. d. Sumpfb. Fonyód	214
— — Vernichtung meiner Vogelsammlung und meiner ornith. Aufzeichnungen	223
BODNÁR BARTHOLOMAEUS: Die Zugstrasse der Rauchschwalbe auf der grossen Ungarischen Tiefebene	220
— — Einfluss der Witterung auf den Verlauf des Vogelzuges	221
— — Necrolog über ÁDÁM VON BUDA ZU GALACZ	235
BURGER ANDREAS: <i>Phalaropus lobatus</i> L.	215
— — <i>Anthus cervinus</i> in Nyiregyháza	217
CERVA FRIEDRICH: Die Brutdauer des Weisskopfgeiers in Gefangenschaft	204
— — <i>Turdus pilaris</i> als Brutvogel in der Nähe der Hauptstadt	207
— — Seltene Gäste in Kiszállás	211
CHERNEL ST. v. CHERNELHÁZA: Der Friede v. Trianon u. die Vogelwelt Ungarns	42
— — Herbstnotizen (1921) von Balaton-See	128
— — Zur Schädlichkeit des Eichelhähers (<i>Garrulus glandarius</i> L.)	200
— — Triel (<i>Oedipnemus scolopax</i> Gm.) im Komitate Somogy	210
— — Löffelreiher (<i>Platalea leucorodia</i> L.) im Komitate Vas	210
— — Auerhuhn (<i>Tetrao urogallus</i>) in der Ebene	211
— — Polarseetaucher (<i>Colymbus arcticus</i> L.) in Kőszeg	216
CSÖRGEY TITUS: STEPHAN VON CHERNEL ZU CHERNELHÁZA	27
— — Studien über den Vogelschutz in Ungarn im Jahre 1921	143
CZIRÁKY L. Graf: Erstes Vorkommen von <i>Branta ruficollis</i> PALL. im Herbste	213
DORNING HEINRICH dr.: Maulbeereffressender Rotspecht	200
— — Das Streichen des Mauerseglers	220
DUDICH ANDREAS: <i>Pastor roseus</i> L.	217
FÁBA RUDOLF: <i>Stercorarius pomarinus</i> TEM.	216
Frau KARL von FERNBACH: Sperber am Futterhäuschen	199
— — Schädlichkeit des Storches	202
— — <i>Lanius minor</i> als Höhlenbrüter	206
— — Eine ehemalige Silberreiherkolonie	207
— — <i>Tadorna cornuta</i> Gm.	218
GAÁL MICHAEL dr.: <i>Tadorna cornuta</i> L.	218
GRESCHIK EUGEN dr.: Die Zunge von <i>Plegadis falcinellus</i> L.	90
— — Necrolog über DR. THEOPHIL STUDER	234
LOVASSY ALEXANDER dr.: Die <i>Somateria mollissima</i> und <i>Uria lomvia</i> Exemplare des Obergymnasium zu Zombor	212

	Seite
NAGY EUGEN dr.: Die Vogelwelt des grossen Riedes von Pancsova	79
— — Schädlichkeit der Wildgänse	202
— — Erstes Vorkommen von <i>Cettia cetti</i> MARM. in Ungarn	208
— — Das <i>Somateria mollissima</i> und <i>Alca torda</i> Exemplar des Obergymn. in Zombor	212
— — <i>Pelecanus crispus</i>	216
NAGY LADISLAUS : Vom Eisvogel	200
SCHENK HEINRICH : Invalide Rohrweihe (<i>Circus aeruginosus</i>)	203
— — Über das Vorkommen von <i>Cettia cetti</i> MARM.	209
— — Veränderungen in der Lokalfauna	214
— — Durchzug von <i>Larus minutus</i>	220
— — Der Fang kleiner Raubvögel mittels Schlingen	221
SCHENK JAKOB : Vogelzugsdaten aus Ungarn	98
— — Das Winterquartier des weissen Storches	152
— — Edelreiherschutz in Ungarn	157
— — Das Vorkommen der Nonnengans in Rumpfungarn	210
— — Das Ersch. d. Seidenschwanzes in Ungarn in den Wintern 1920/21 u. 1921/22.	216
— — Die Singschwainvasionen im Winter 1920/21 und 1921/22	218
— — Necrolog über BÉLA von SZEÓTS zu Pétermonostor	232
— — Necrolog über H. CHR. C. MORTENSEN	234
SCHERMANN C. dr. : Chron. Verzeichnis der Publikationen STEPHAN VON CHERNELS	33
STOLL ERNST : Massensterben von Schwalbenjungen	202
STRISS LUDWIG : Winterliches Baden der Wildgänse	203
SUOMALAINEN E. W. : Necrolog über JOHAN AXEL PALMÉN	231
SZEMERE L. : Entwurf eines Gesetzes betr. den Schutz der heimischen Vögel	134
— — <i>Otocoris alpestris</i>	217
— — Vernichtung meiner Vogel- und Eiersammlung	223
SZEÓTS BÉLA sen.: Abwehr der Sperlinge vom Fensterfutterhäuschen	198
— — Die drei Taubenarten in Lillafüred	211
— — Ungarische Vogel-Trivial-Namen	197
SZLÁVY TIBERIUS dr.: Erfolge eines fünfjährigen Vogelschutzes	197
SZOMJAS LADISLAUS : Ornithologische Nachrichten aus der Hortobágy-Puszta	213
TARJÁN TIBERIUS dr.: Beiträge zur Vogelwelt des Hortobágy	212
TAVASSY ZOLTÁN : Brüten des Hausrothschwanzes in der Kirche	206
UNGER EUGEN : Neueres herbstliches Vorkommen von <i>Branta ruficollis</i>	214
VASVÁRI NIKOLAUS : <i>Cerchneis Naumanni</i> FLEISCH. im Kom. Zala	207
— — Kraniche im Sommer	207
WARGA KOLOMAN : Die Frucht von <i>Celtis australis</i> als Vogelnahrung	199
— — Ehebruch eines brütenden Saatkrähenweibchens	203
— — Wachholderdrossel-Invasion im Stadtwäldchen zu Budapest	219
Institutsangelegenheiten	225
Personalia	226
Necrolog : JOHAN AXEL PALMÉN, BÉLA VON SZEÓTS zu Pétermonostor, Dr. THEOPHIL STUDER, H. CHR. C. MORTENSEN und ÁDÁM VON BUDA	231
Sammlungen	236
Index alphabeticus avium	240

VERZEICHNISS DER ABBILDUNGEN.

	Seite
Portrait STEFAN V. CHERNEL Tab. I.	6—7
Karte des grossen Pancsovaer Riedes	49
Weiden mit Adventiv-Wurzeln	78
Sterna hirundo Kolonie auf einem Seerosenfelde Tab. II.	82—83
Sterna hirundo Nest auf Seerosenblättern Tab. II.	82—83
Hydrochelidon leucopareia Nest auf Seerosenblättern Tab. III.	82—83
Larus ridibundus Nest auf Seerosenblättern Tab. III.	82—83
Die Zunge und der obere Kehlkopf des Sichlers	83
Zungengerüst des Sichlers	85
Unterkiefer des Sichlers	87
Zunge und Luftröhre des Sichlers	89
Nisthöhlen-Fangapparat für Sperlinge	139
Karte des Grossen Riedes von Szond	175
<i>Branta ruficollis</i>	182

Cheruel István

CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN

Ez év februárjának 21-ikén, kőszegi ősi családi házában örökre lehunyta tiszta, acélkék szemét CHERNEL ISTVÁN, akinek meleg és mélyenjáró szelleme bizonyára az Aquila minden hívének, a bel- és külföld minden, vele személyes érintkezésben volt szaktársának feledhetlenül élénk emlékezetében fog tovább élni.

Mert tiszta, derűs és átszellemült nyíltságában egész lénye visszatükröződött ennek a ritka, harmonikus tisztaságával annyira lebilincselő egyéniségnek.

Csaknem negyven éve már, hogy CHERNEL ISTVÁNT Pozsonyban, az ősi koronázóvárosban, hol mindketten tanulmányainkat végeztük, megismertem, Égve a természet, vadászat, táji szépségek és természetmegfigyelés szeretetétől, csatlakoztam éveihez mértén nagyon érett, komoly kortársamhoz, aki már akkor hámulatraméltóan mély természettudományi, kivált *madártani* tudása révén mihamar örömmel üdvözölt valódi mesteremmé és vezetőmmé vált.

E távoli boldog ifjúkor óta kötött össze bennünket a hű, szilárd barátság és tudományos megismerésre való csendes törekvésnek közös életcélja.

Szép hazánkban végzett kirándulások százain, déli Magyarország mocsárvadonjaiban, a Fertő és Hanyáság sása és nádasai közt, a Velencei-tó fészektelepein, a Duna ligeteiben, Magyarország nyugati és északi hegy- és dombvidékein voltam szerencsés kutatva vagy vadászva CHERNEL ISTVÁN kísérője és tanítványa lehetni. De élvezetes órák százait töltöttem vele a munkaasztalnál és az elméleti tudomány szolgálatában is méregetve, összehasonlítva, adatokat kicserélve.

E ritka férfiú gazdag lelke, csodálatosan elmélyedt előkelő lényé ily módon talán sokkal inkább feltárult előttem, mint barátjainak legtöbbje előtt.

És ezekből végtelen sok volt neki. Mert *ellensége* CHERNELNEK nem volt. Aki ismerte, annak barátjává kellett lennie, annak szeretnie kellett őt.

Elhunyt barátomról szóló megemlékezésem e hü szeretetnek legyen jele, egyszerű, zöld galyként a nagyon is korán elköltözöttnek sirján!

* * *

CHERNEL ISTVÁN családja a magyar ősnemességből ered. A törzs okirati adatai a XI-ik századig nyulnak vissza. Az ősi birtok, Chernelháza, ahonnan a család előnevét nyerte s amely az elhunyt tulajdona volt, okiratok bizonyága szerint, csaknem nyolc évszázad óta szakadatlan, egyenes örökségül szállt reá.

CHERNEL ISTVÁN tehát az emelkedett, évszázadokon keresztül hiven ápoltt tradíciók termékenyítő légkörében nőtt fel. A lelki kultúra és erkölcsi komolyság tradícióiban, a hűség, kötelességérzet és önzetlenség, a tevékenység, önuralom és szeretet légkörében.

Turáni vérének öröklött törzsökös tulajdonságai és a reá szállt lelki tradíciók határozottan kialakult szilárd sajátosságai fejlesztették CHERNEL KÁLMÁNNAK, a történésznek és ősi soron fegyelmezett tudósnek fiát azzá az előkelő férfiúi jelenséggé, amit CHERNEL ISTVÁNBAN szerettünk s amelyet a valódi, véralkatban és tradíciókban hamisítatlan ősi magyarság mintaképének és típusának kell tekintenünk.

Ki ismerte a külföldön Magyarországot s népének és faji sajátosságu, genuin kulturájának *valódi* képviselőit? Ki ismeri ma, *ki akarja* ismerni ma, a népek gyűlölködésének és a hazugságoknak mostani idejében?

JÓKAI néhány művében a régebbieknek, a valódi *magyar* lelkület átszármaztatóinak találjuk szerény megörökítését. Unokáik közül nem egy él még közöttünk, aki e lelkületet hiven megőrzé.

CHERNEL ISTVÁNBAN ezek egyike költözött el tőlünk, még pedig a legjobbak egyike!

Arisztokrata, tudós és költő.

E három összetett erőből alakult CHERNEL ISTVÁNNAK oly egyszerűen világosnak és harmonikusnak látszó és mégis oly végtelenül bonyolult és finoman differenciálódott egyénisége.

Mert vérbeli arisztokrata és nemes ember volt minden ízében. Arisztokrata és nemes ember a szó legjobb és legtisztább értelmében.

A gondozott gyermekkorból eredő s magától értetődővé vált esztétikai külsőségektől kezdve — ruházatban, testápolásban és modorban — egészen a szeplőtlen fényű érzületének kristálytisztá, megrendíthetetlen etikájáig.

Egyszerű nyíltság, erkölcsi komolyság, verőfényes vidámság volt lényének alapja.

Távolállott tőle minden személyi hiuság, önzés és bárminemű törtetés.

Félve kerülte mindazt, ami aljas, csuf és közönséges. S minthogy a tömegemberiség széles köre koldus az erkölcs és szellem javaiban,

legszívesebben egymagában élt a vidéki városka világtól elvonult csöndjében.

Önmegtágadásig szerény lévén, mindig jobb szeretett adni, mint kapni. Minden értelemben. A tisztán anyagiban is. Mint ajándékozó, mint csöndes jóltevő.

Mint valódi nemesember, mindazokat az anyagi s még inkább szellemi javakat és előnyöket, melyek születésével és tradicionális neveltetésével jártak, elsősorban kötelességnek és nem jognak tekintette. Kötelességnek, mindenekelőtt hazájával és nemzetével szemben. De egyszersmind komolyan érzett és komolyan teljesítendő kötelességnek az egész emberiséggel és az emberekkel szemben is.

Igy válik érthetővé, hogy mélyen gyökerező, forró hazaszeretete mindig ment maradt az egyoldalú chauvinizmustól. Politikai és társadalmi történetes távolállott tőle. Amit keresett, az a tudományos megismerés igazsága, amire törekedett, az a lelki-kulturális alkotások értékelésének népeket egybefogó igazságossága volt.

Az ország minden tájára történt számos kirándulása közben a lakosság minden rétegével és néptörzsével érintkezésbe jutott. És az ő előkelően átszellemült és amellettt olyannyira emberileg nyílt, meleg és kedves lénye minden szívet megnyert. A halász, pásztor és vadász, földmives, polgár, köz- és főnemes — mindenki szerette CHERNELT. És aki őt, miként én oly gyakran tehettem, az egyszerű román, szerb, tót vagy más nemzetiségű emberekkel való érintkezésében megfigyelhette, arra nézve a *nemzet szellemi egységének* ősmagyar és CHERNEL által mindig nagyra becsült tradíciója meggyőző módon nyert emberileg felszabadító értelmet és tartalmat.

Hasonló hatással volt CHERNEL megkapóan tisztult egyénisége a külföld szakembereire is, akikkel a nemzetközi madártani kongresszusokon vagy külföldi utazásain érintkezhetett. Ilyenkor oly szálak szövődtek az egyéniségek közt, amelyek messzire meghaladták a szakmabeli érdeklődés mértékét és sok esetben váltak évtizedekig tartó barátsággá.

Az egész földgömbön elszórtan, minden országban élnek CHERNEL barátjai, akikre elhalálzásának megrendítő hire sulyos, mélyen érzett csapásként nehezül.

De teljességgel pótolhatlan ez a veszteség Magyarországra és annak kulturájára, mert kivüle kiben van meg az egyéniségnek az a varázsa, amellyel elárvult hazánknak régi barátait megtarthassa és melléjük ujakat szerezhessen?

* * *

CHERNELRŐL mint ornithologusról és tudósról művei szólnak. Tudományos és kulturális jelentőségének méltatását az enyéménél hivatottabb

kezekre bízom: a m. kir. Madártani Intézetben működő hű munkatársaira, amely intézet mai mintaszerű fejlettségében és mai szilárd működési irányában CHERNEL lelkéből való lélek, nagyszabású, messzire tekintő metodikájának alkotása. Magam részéről megelégszem, ha CHERNEL kutató életének tisztán emberi, személyes elemeit röviden jellemezhetem. Mindez azonban az ő *bájos poétalelkével* van szoros összhangban.

Mert noha csodálatosan éles volt a megfigyelőképessége, exakt, sőt higgadtságig szigorú és tárgyilagos a tudományos megismerése és ítélőképessége, azért a természetbuvár CHERNEL mégis valódi, vérbeli művész és költő volt.

Ezt már szeretett anyanyelvének mesterei birtoklása is igazolja, mert írásai és levelei alakra, zengzetességre és szóbeli gazdagságra való tekintetből is mintaszerűek. Stílusának legtisztább szépsége mégis bizonyára abban van, hogy valóban *magyar*, tehát hogy mindenben a *turáni* nyelvezetnek igazi, eleven lelkét leheli s ez oly előny, ami a modern magyar irodalomnak, kivált a külföldi, főképp germán irodalom nem kívánt hatása alatt fejlődött napisajtónak vajmi ritkán sajátja.

De az alakiakon kívül még fokozottabban nyilvánul meg CHERNEL poétalelke írásaiban és leveleiben. Ezekben keresetlenül, sőt csaknem félénken elrejtözve bár, de mindenütt és mindig megcsendül lírai alaphangja az ő természet iránti, mindent átölelő, forró szeretetének, abba való behatolásának, a vele való mélyenbuzgó testvérisülésének, a vele való egységének.

Verőfényesen derűs, vidámságra hajlamos temperamentuma mellett sem volt az az ember, aki könnyen kitarja lelkét. Ami legjobb és legszebb volt, azt csaknem mimózaszerű gyengédséggel zárta lelkének mélyébe.

Egészen véletlenül történt, hogy a fejlődéstörténeti kérdésekre vonatkozó szűkebb munkaköröm a levélbeli és szóbeli véleménycsere folyamán gyakran vezetett bennünket a megismerés legszélső határainak területére, a világnézet, valamint a lét és keletkezés végső kérdéseinek területére.

És csak ekkor nyilvánult meg előttem CHERNEL mélykedélyű poétalelke a maga teljességében.

A materialisztikus monizmusnak sivár józansága, amely az ő mindenképp előtti biológiai alapon működő buvárszellemé előtt is csődöt mondott és nagyon is sok kérdést hagyott felelet nélkül, szomjazó lelkét még sokkal kevésbé tudta kielégíteni. Mert az mindenben a harmónikus szépség, a kellemes összhang felé törekedett.

A zenét mindennél jobban szerette. Zenét *érezte* a természet munkálkodásában, amely ránézve a szépség tökéletes szinfóniája volt. Világnézlete tehát a kedélynek derűs filozofiája volt, amely leginkább GOETHE világnézetéhez hasonlítható. De nem oly értelemben, mintha a költők e királyának lett volna utánérző követője. Nem. Mint annál, úgy CHERNEL-nél

is tisztán egyénileg, a vérbeli kutatónak erkölcsi és gondolatbeli gazdagságu megismeréséből, valamint a széplelkű és életvidám költői szívből virult ki és emelkedett teljes, megállapodott érettségre, — már évek hosszú sora óta. Mert az ő mindig változatlan, mindig derüs és szeretetreméltó lényének hű állhatatossága, amely számára oly sok barátot szerzett és tartott meg, épen ennek a világos, komolyerkölcsű és szintiszta harmóniában megszilárdult világnézetének volt erős és érett kifejezése.

* * *

Szinte kisértésbe esünk, hogy CHERNEL életét boldognak dicsérjük.

Már ifju éveiben független, maga ura lévén, egész erejét szeretett tudományszakának áldozhatta. És csakugyan alapvető, hatalmas munkát is végzett már ifjuságában. Ami még ezután is reá várt, főképen alkotásainak betetőzése és megőrzése volt.

Saját, ősi rögén élve, a bensőséges családi boldogság meleg fészkeben zavartalanul verőfényes és gondtalan létnek örülve, becsülve és elismerve nemzetétől, amelynek szellemi kulturáját oly hiven és önzetlenül szolgálta, tisztelve és szeretve a bel- és külföldön vele együttérző, hiven ragaszkodó baráti körtől, mint erőteljes ötvenes, még megelégedetten tekinthetett vissza a jól felhasznált életre, boldogan és bizakodva nézhetett előre a lassu alkonyodás felé, amely még sok áldásos munkával, sok kedves emlékű örömmel kecsgettette.

És ekkor érte őt a legkeserűbb fájdalom. Eljött a világháboru és durva kézzel mindent összetört, amit CHERNEL szeretett, amiben hitt, ami előtte szent volt és amire életének egész munkája irányult.

A távol orosz harctéren eltűnt a viruló, egyetlen fia. Multak az évek, de hír csak nem jött felőle. Nehezen viselte az atya ezt a keserű fájdalmat és szivszaggató volt nézni, mily *csöndesen* viselte; fájdalmában is nagy volt.

Jött azután a monarchia összeomlása, a magyar haza szétzuzatása, a trianoni diktátum.

Aki ismerte CHERNEL-nek vallásos mélységig bensőséges hazaszeretetét, az tudja csak felérni, mennyire velejéig hatottak e csapások.

Még csak néhány nappal is megbetegedése előtt mélységes fájdalommal szólott előttem az anyyira szeretett Erdélynek és őslakóinak, a székeleknek szomorú sorsáról, a kolozsvári egyetem hanyatlásáról és APÁTHY intézetének oktalan elpusztításáról, annak pótolhatlan tenyész-kísérleti sorozatairól, az észszerűtlen új határokról, amelyek közvetlenül szülővárosa kapuja előtt s annak határát keresztbevágva huzattak meg, a FADRUSZ alkotta remek Mária Terézia szobormű otromba elpusztításáról Pozsonyban, a mi boldog fiatalságunk megszenteltelenített, elveszett színhelyén.

A trianoni békét teljes meztelenségében ismerte fel: mint előre megfontolt szándéku, tervszerű megölését egy kicsiny, törekvő nemzetnek, mely ezer éven át, *Európa egész történettartamának egy teljes negyedén keresztül*, mint a nyugati kultúra és civilizáció kitartó harcosa egymagában állva a kelet szennyos hullámainak partján küzdött és szenvedett és amelyet most mégis — vagy éppen ezért? — ki akarnak irtani.

És hogy ez az irtómunka a népek szabadságának, a civilizációnak és a kulturának erkölcsi álarca alatt indult meg, ez megrendítette hitét az *emberiségben* és az emberi etika közösségében.

E szomorú napok derüesebb pillanatai voltak reá nézve a semleges és részben ellenséges külföld baráti szakkörei közt oly hosszú időre megszakadt összeköttetések fokozatos újraéledése, kivált az amerikai Egyesült Államokkal és a hollandi királlyal. Mindenekelőtt pedig a *hollandiai* ornithologusoknak a m. kir. Madártani Intézetnek és madárvédelmi törekvéseinek sorsa iránti meleg érdeklődése volt az, ami emberileg felemelően hatott sebzett szívére.

Fájdalmas örömmel üdvözölte a résztvevő vigasz e megnyilvánulásait. De megrendült hitét ezek sem voltak képesek helyreállítani.

Tisztán látta a természetparancsolta korrelációt a gazdasági fejlődés szabadsága és a magasabb kulturális felvirulása között. S most látnia kellett hazáját önkényesen feldarabolva, nemzetebelieknek millióit kulturájukkal együtt idegen gazdasági körbe olvasztva, a megmaradt alig életképes részt idegen tanokkal elnemzetietlenítve, a gazdasági elnyomordásba, erőszakkal a pauperizmusba és kulturátlanságba taszítva.

Ezekről a vigasztalan és reménytelen állapotokról szól az Aquilának szánt utolsó dolgozata.

Még mielőtt a korrektúraívek kezéhez kerültek volna, levette őt az alattomos betegség. Sportban edzett, acélos teste hetekig harcolt a lappangó ellenséggel, míg végre elérkezett a február 21-iki keserves éjszaka. A szokatlanul szigorú, jeges telet ép akkor váltotta fel hirtelen a langyulás; tavaszi sejtelen volt a levegőben: *a tavasz kezdete!*

Ugyanolyan napok, aminőkre CHERNEL több mint negyven tél folyamán vágyva tekintett: a tavasz kezdete.

Ragyogó napfény; simogató, illatosan langyos levegő; csacsogó seregélyek, csapongó bibicék, hintázó barázdabillegetők. És nemsokára az annyira áhitott, titokzatos alkonymadarak, a kedves hosszú csőrűek!

Tavaszi nyílása, madárvonulás kezdete!

Megindul a madárvonulás, de most már CHERNEL ISTVÁN nélkül! Hűséges, kék szeme soha sem fog többé szárnyas kedveltjei után szeretettel tekinteni; soha sem száll ki többé a hegyek és völgyek, erdők, mezők és nádasok közé; soha többé az isteni szép, nagy és remek Természetbe . . .

Ott álltam fekvőhelyénél és reszkető kézzel éreztem, mint halkul el a nemes, tiszta, aranysziv verése. Mig végre megállott: Örökre.

A tavasz nyílása most már reá nézve is felszabadulás.

Van valami borzalmas abban, amikor barátunk halotti ágyánál állva, kénytelenek vagyunk arra gondolni, hogy: *jól járt!*

De még megrázóbb, amikor ugyanennek a fájdalomkiáltásnak kell egy eltiport nép lelkéből százszorosan kitörnie, valahányszor legjobbjai egyikét látja a Nirvánába tűnni.

Mindazokra nézve, akiknek mint CHERNEL ISTVÁN-nak a nemzet és haza szentség volt, akik emberi ideálokat gondoztak, akiknek szive a megtestesült szeretet volt és akiknek lelke a valódi emberiességnak mindent átfogó szellemét megtudta érteni, ami pusztulásra szánt országunkban mindazokra nézve a halál — *Pausaniással* szólva — gondoktól való megváltatás.

Mert jobb meghalni, mint kinos pusztulását nézni mindannak, amit szerettünk és becsültünk.

Nem birtam elfojtani ezeket a gondolatokat, amelyek barátom halalos ágyán szívemet szorongatták.

De *nem is akarom* elfojtani. Bár inkább oly messzire hangzanának, hogy a szégyen pirját kergetnék azoknak arcába, akik hiu kulturaönhittségükben odáig mennek, hogy a megszakíthatatlan organikus fejlődés örök törvényeit gyarló emberi erővel akarják megjavítani.

Akik elfeledik a teremtés egyszerű alaptörvényét: *életet elpusztítani tudsz ugyan, de eleven életet teremteni soha!*

De már azokra való tekintettel sem akarom e gondolatokat elrejteni, akik meghalt barátom utolsó napjaiba a verőfényes öröm meleg sugarát küldték etikához való hűségükkel.

Mindenekelőtt északamerikai barátainkra és a hű, tisztaszivű *hollandokra* gondolok itt.

Köszönet nekik az elköltözött kutató nevében!

Köszönet nekik az emberiség gyászoló kulturája nevében!

Köszög, 1922. márciusában.

DR. ALMÁSY GYÖRGY.

STEPHAN VON CHERNEL ZU CHERNELHÁZA

Am 21. Februar dieses Jahres schloss sich zu Kőszeg in seinem altangestammten Familienhause für immer das klare, stahlblaue Augenpaar STEPHAN VON CHERNELS, dessen warme Tiefe wohl jedem Anhänger der *Aquila*, wohl jedem Fachgenossen des In- und Auslandes, der mit ihm in persönliche Berührung gekommen, in unvergesslich frischer, lebendiger Erinnerung fortleben wird.

Denn es spiegelte in seiner klaren, frohen und durchgeistigten Offenheit das ganze Wesen dieser seltenen, in ihrer harmonischen Reinheit so bestrickenden Persönlichkeit wieder.

Es sind nahe an vierzig Jahre her, dass ich STEPHAN VON CHERNEL in Pozsony, der uralten Krönungsstadt, wo wir uns beide unserer Studien halber aufhielten, kennen lernte. Glühend vor Liebe zur Natur, zur Jagd, zu landschaftlicher Schönheit und zur Naturbeobachtung, schloss ich mich rasch dem weit über seine Jahre hinaus gereiften, ersten Altersgenossen an, dessen schon damals staunenswert vertieftes naturwissenschaftliches und besonders *ornithologisches* Wissen mich in ihm einen freudig begrüßten, wahrhaften Meister, Leiter und Führer finden liess.

Seit jener fernen, sonnigen Jugendzeit umschloss uns unentwegt das nie gelockerte Band treuer, gefertigter Freundschaft, das gemeinsame und gleichgerichtete Lebensziel stillen Strebens nach wissenschaftlicher Erkenntnis.

Auf hunderten von Exkursionen in unserem schönen Heimatlande, in den Sumpfwildnissen Südungarns, in Busch und Rohr des Neusiedlerseegebietes und des Hanyság, in den Brutkolonien des Velencezer Sees, in den Auwäldern der Donau, im Berg- und Hügelgelände West- und Nordungarns war es mir vergönnt, forschend oder jagend Begleiter und Schüler STEPHAN VON CHERNELS zu sein. Und aber hunderte von genuss-

reichen, gemeinsamen Stunden verbrachte ich mit ihm im Dienste der Theorie am Arbeitstische, messend, vergleichend, Datenmaterial austauschend.

So erschloss sich mir die reiche Seele und die wunderbar vertiefte, vornehme Menschlichkeit dieses seltenen Mannes vielleicht mehr, als wohl den meisten seiner übrigen Freunde.

Und deren hatte er unendlich viele. Denn *Feinde* besass Chernel nicht. Wer ihn kannte, musste ihm Freund sein, musste ihn lieben.

Als Zeichen dieser treuen Liebe sei mein Nachruf dem toten Freunde gewidmet.

Ein schlichter, grüner Bruch auf das Grab des all zu früh Dahingegangenen!

* * *

Die Familie STEPHAN VON CHERNELS gehört dem ungarischen Uradel an. Urkundliche Nachrichten über die Sippe reichen bis in's XI. Jahrhundert zurück. Das Stammgut des Hauses, Chernelháza, nach welchem die Familie ihr Praedikat führt und das im Eigentume des Verstorbenen stand, eignet ihr, wie aus dokumentarischen Daten nachweislich ist, seit nahezu acht Jahrhunderten in ununterbrochener, geradliniger Erbfolge.

So wuchs denn STEPHAN VON CHERNEL in der befruchtenden Atmosphäre hoher und reiner, durch Jahrhunderte treugepflegter Traditionen auf. In den Traditionen geistiger Kultur und sittlichen Ernstes, in der Atmosphäre von Treue und Pflicht und Selbstlosigkeit, von Arbeit und Strenge und Liebe.

Die anerbten Stammeseigenschaften seines turanischen Blutes und die scharf ausgeprägten Stammeseigentümlichkeiten der ihm überlieferten geistigen Tradition schufen aus dem Sohne KOLOMAN'S VON CHERNEL, des Historiographen und strengen Gelehrten alten Schlages, jene vornehme Manneserscheinung, die wir an STEPHAN VON CHERNEL liebten, und die wir als vorbildlich und typisch für echtes, rassen- und traditionsreines altes Ungartum betrachten müssen.

Wer kannte je im Auslande Ungarn und die *wirklichen* Repräsentanten seines Volkes und seiner arteigentümlichen, genuinen Kultur?

Wer kennt sie heute, wer *will* sie kennen, in diesen Zeiten des Völkerhasses und der Lüge?

In einigen Werken JÓKAI'S ist den *Alten* unter ihnen, den Übermittlern echt *ungarischen* Wesens, ein bescheidenes Denkmal gesetzt. Gar mancher von den Enkeln lebt noch in unserer Mitte, der dieses Wesen treu bewahrt hat.

Einer von diesen ging in der Person STEPHAN VON CHERNELS.

Und wohl der Besten Einer! — —

Aristokrat, Gelehrter und Dichter.

Aus diesen drei Komponenten baut sich die so einfach klar und harmonisch erscheinende, und doch so unendlich komplizierte und feindifferenzierte Persönlichkeit STEPHAN VON CHERNELS auf.

Denn Aristokrat und Edelmann war CHERNEL durch und durch. In allen Fasern seines Wesens. Aristokrat und Edelmann im besten und reinsten Sinne des Wortes.

Von den zu Selbstverständlichkeiten gewordenen ästhetischen Äusserlichkeiten einer guten Kinderstube in Kleidung, Körperpflege und Umgangsformen angefangen, bis zur kristallklaren, unerschütterlich geraden Ethik seiner mackellos blanken und reinen Gesinnung.

Schlichte Klarheit, sittlicher Ernst, sonnig-frohe Schönheit waren die Grundzüge seines Wesens.

Weltenferne lagen ihm persönliche Eitelkeit, Eigennutz und jegliche Art von Strebertum.

Scheu zog er sich von Allem zurück, was niedrig ist und hässlich und gemein. Und weil das breite Leben der Massenmenschheit bettelarm ist an Gütern der Ethik und des Geistes, so lebte er am liebsten als Einsamer in der weltfremden Stille des heimischen Landstädtchens.

Bescheiden bis zur Selbstverleugnung, war ihm Geben stets seliger als Nehmen. In *jedem* Sinne, auch im rein materiellen. Als Spender, als stiller Woltäter.

Als echtem Edelmann galten ihm all die materiellen und noch mehr die geistigen Güter und Vorteile, die ihm durch Geburt und traditionelle Erziehung in die Wiege gelegt worden waren, in erster Linie als Pflichten und nicht als Rechte.

Als Pflichten vor Allem seinem Vaterlande und seinem Volke gegenüber.

Aber auch als ernstempfundene und als ernstbefolgte Pflichten gegenüber der Menschheit und den Menschen.

So wird es verständlich, dass er bei seinem tiefwurzelnden, heissen Patriotismus sich stets vom einseitigen Chauvinismus rein zu halten wusste. Politisches oder gesellschaftliches Streben lag ihm ferne. Was er suchte, war die Wahrheit wissenschaftlicher Erkenntnis, was er erstrebte, war die völker-verbindende Gerechtigkeit in der Wertung geistig-kulturellen Schaffens.

Seine zahlreichen Exkursionen in alle Teile des Landes brachten ihn mit allen Schichten und mit allen Stämmen der Bevölkerung in Berührung. Und überall gewann sein vornehm durchgeistigtes und dabei so überaus menschlich offenes, warmes und sonniges Wesen ihm alle Herzen. Fischer, Hirten und Jäger, Bauern, Bürgersleute, Landadel und Hochtories — sie Alle liebten CHERNEL. Und wer ihn — wie ich es so

oft konnte — im Verkehr mit einfachen Leuten rumänischer, serbischer, slovakischer oder sonstiger Nationalität zu beobachten in der Lage war, für den musste die altungarische, von CHERNEL stets hochgehaltene Tradition von der *geistigen Einheit der Nation* in überzeugender Weise menschlich befreienden Sinn und Inhalt gewinnen.

In gleicher Weise wirkte CHERNELS bestrickend klare Persönlichkeit auf die Fachleute des Auslandes, mit denen er auf den internationalen ornithologischen Kongressen oder auf seinen Auslandsreisen in Berührung treten konnte. Es spannen sich da von Persönlichkeit zu Persönlichkeit Fäden, die weit über das Maass einfachen fachlichen Interesses hinausreichten und oft zu bleibender, Jahrzehnte überdauernder Freundschaft gediehen.

Weit über das ganze Erdenrund verstreut, in aller Herren Ländern leben Freunde CHERNELS, denen die erschütternde Kunde von seinem Hinscheiden einen schweren, tief empfundenen Verlust bedeuten wird.

Unersetzlich aber ist dieser Verlust für Ungarn und Ungarns Kultur, denn wer besitzt, wie er, den Zauber der Persönlichkeit, um unserem verwaisten Lande die alten Freunde zu erhalten und neue zu gewinnen?

* * *

Was CHERNEL als Ornithologe und Gelehrter war, dafür sprechen seine Werke.

Die Würdigung seiner wissenschaftlichen und kulturellen Bedeutung bleibe berufeneren Händen überlassen, als den meinen: den Händen seiner getreuen Mitarbeiter im *Königlich Ung. Institute für Ornithologie*, das in seinem heutigen mustergültigen Ausbaue und in seiner heutigen festgefügtten Arbeitsrichtung ja auch Geist vom Geiste CHERNELS, ein Werk seiner grosszügigen, weitblickenden Methodik ist. Mir sei es nur gestattet, die rein menschliche, persönliche Note in CHERNELS Forscherleben kurz zu kennzeichnen.

Die aber steht im engen Einklange mit seiner *sonnigen Dichterseele*.

So wunderbar scharf CHERNELS Beobachtungsgabe war, so exakt, ja bis zur Nüchternheit streng und sachlich seine wissenschaftliche Erkenntniskritik auch sein mochte, so war der Naturforscher CHERNEL doch ein echter, rechter Künstler und Dichter.

Schon in der meisterhaften Beherrschung seiner geliebten Muttersprache findet sich dies bestätigt, denn in Form und Klang und Wortreichtum sind seine Schriften und Briefe mustergültig. Die reinste Schönheit seines Stiles liegt aber wohl darin, dass er wirklich *ungarisch* ist, das heisst, dass er in Allem den echten, lebendigen Geist *turanischen* Sprachtums atmet, ein Vorzug, dessen die moderne ungarische Litteratur, besonders in der Tagespresse, unter dem unbewussten Einflusse ausländischen vorwiegend germanischen Schrifttums, nur zu oft ermangelt.

Mehr als in der Form erschliesst sich uns aber CHERNELS Dichterseele im Inhalte seiner Schriften und Briefe. Ungesucht, ja eher fast scheu verborgen klingt in diesen überall und immer der lyrische Unterton seiner allumfassenden, heissen Liebe zur Natur mit, seines Eindringens in dieselbe, seines tiefquellenden Brudergefühles zu ihr, seines Einsseins mit ihr.

Trotz seines sonnig-heiteren, zu Frohsinn neigenden Temperamentes war CHERNEL nicht der Mann, der leicht aus sich herausging.

Sein Bestes und Schönstes verschloss er mit fast mimosenhafter Zartheit in den Tiefen seiner Seele.

Ganz zufällig fügte es sich, dass mein engeres Arbeitsgebiet entwicklungsgeschichtlicher Fragen unseren Gedankenaustausch im brieflichen und mündlichen Verkehr recht oft auf das Gebiet äusserster Erkenntnissgrenzen führte, auf das Gebiet der Weltanschauung und der letzten Fragen des Sein's und Werdens.

Und da erschloss sich mir so recht die gemühtiefe Dichterseele CHERNELS.

Die trostlose Nüchternheit des materialistischen Monismus, der seinem vor Allem auf biologischer Grundlage arbeitenden Forschertume gegenüber schon versagte und allzu viele Fragen unbeantwortet liess, konnte noch viel weniger seiner dürstenden Seele genügen.

Denn die strebte in Allem nach harmonischer Schönheit, nach wollautendem Einklange.

CHERNEL liebte die Musik über Alles. Und er *fühlte* Musik im Walten der Natur, die ihm eine vollkommene Symphonie der Schönheit war.

So war seine Weltanschauung eine sonnige Philosophie des Gemütes, die sich am ehesten der Weltanschauung GOETHE'S gleichstellen liesse.

Nicht etwa in dem Sinne, als ob er sie dem Dichterstürzen nachempfunden hätte. Nein. So wie bei Jenem, war sie auch bei CHERNEL vollpersönlich aus der sittlich-gedankenreichen Erkenntnis des reinen Forschers und aus den gemütswarmen Tiefen eines lebens- und schönheitsfrohen echten Dichterherzens emporgeblüht und zu voller, gefestigter Reife gediehen.

Wohl seit langen Jahren schon. Denn die treue Beständigkeit seines immer gleichen, immer sonnigen, immer lebenswürdigen Wesens, die ihm so viele Freunde gewonnen und bleibend erhalten hat, war eben der gefestigte und reife Ausdruck dieser, in klarer, ernst-sittlicher und gold-lauterer Harmonie festgefügt Weltanschauung.

* * *

Fast fühlt man sich versucht, das Leben CHERNELS glücklich zu preisen.

Mit jungen Jahren schon unabhängig und sein eigener Herr, konnte er seine ganze Kraft seiner geliebten Wissenschaft widmen.

Ein ganz gewaltiges Stück grundlegender Arbeit hat er darin tatsächlich geleistet. Was nunmehr fürderhin vor ihm lag, galt vornehmlich dem Ausbaue und der Erhaltung des Geschaffenen.

Auf eigener, angestammter Scholle sesshaft, im warmen Raume eines verinnerlichten Familienglückes sich ungetrübt sonnig-sorglosen Daseins erfreuend, geachtet und anerkannt von seinem Volke, dessen geistiger Kultur er so getreulich und selbstlos gedient, verehrt und geliebt von einem treu-anhänglichen Freundeskreise gleichgesinnter Männer des In- und Auslandes, konnte er, der kraftvolle Fünfziger, befriedigt nach rückwärts blicken auf einen wohlverwendeten Lebenslauf, und froh und zuversichtlich nach vorwärts, dem leise herabsinkenden Abenddämmern entgegen, das ihm noch manche segensreiche Arbeit, manches dankfreudige Geniessen verhieß.

Da traf ihn bitterstes Mannesweh.

Es kam der Weltkrieg und zerbrach mit rauhem Griffe Alles was CHERNEL geliebt, woran er geglaubt, was ihm heilig war und dem seine Lebensarbeit gegolten hatte.

Fern auf russischem Kriegsschauplatze verscholl ihm der blühende, einzige Sohn.

Jahre kamen, Jahre gingen, doch keines brachte dem Vater Kunde und Nachricht von Jenem.

Schwer trug sein Herz dies bittere Leid, und herzerreissend war es zu sehen, wie *stille* er es trug; auch im Leide einsam und gross.

Und es kam der Zusammenbruch der Monarchie, die Zertrümmerung des Vaterlandes, das Diktat von Trianon.

Nur wer CHERNELS bis zu religiöser Tiefe verinnerlichte Vaterlandsliebe kennt, kann ermessen, wie bis in's tiefste Mark hinein ihn diese Schläge trafen.

Noch wenige Tage vor seiner Erkrankung sprach er mir mit tiefstem Weh von dem traurigen Schicksal des von ihm so sehr geliebten Siebenbürgerlandes und des Urvolkes der Székler; von dem Verfall der Klausenburger Universität und von der verständnislosen Vernichtung des APÁTHY'schen Institutes und dessen unersetzlichen Versuchs-Züchtungsreihen; von der sinnwidrigen Diktatsgrenze, welche knapp vor die Tore seiner Vaterstadt und mitten durch deren Gemarkung gezeichnet worden; von der bilderstürmerischen Zerstörung des herrlichen FADRUSZ'schen Maria Theresien Denkmals in Pozsony, der entweihten, verlorenen Stätte unserer frohen Jugendzeit.

Er sah und erkannte Trianon als das, was es in nackter Wirklichkeit ist: als den vorbedachten, planmässigen Mord einer kleinen, streb-

samen Nation, die durch tausend Jahre, *durch ein volles Viertel der europäischen Geschichtsdauer*, als standhafter Vorkämpfer westlicher Kultur und Gesittung an der Grenzmark der trüben Flut des Orientes einsam stand, stritt und litt, und die nun trotzdem — oder gerade deshalb? — ausgetilgt und ausgerottet werden soll.

Und dass dieses Ausrottungswerk unter der sittlichen Marke der Völkerbefreiung, der Zivilisation und der Kultur begonnen wurde, das erschütterte seinen Glauben an die Menschheit und an die Gemeinsamkeit menschlicher Ethik.

Lichtblicke waren ihm in diesen trüben Tagen das allmähliche Wiederaufleben der so lange unterbrochen gewesenen Beziehungen zu den befreundeten Fachkreisen des neutralen und teilweise auch feindlichen Auslandes, besonders von Seiten der Vereinigten Staaten von Nordamerika und des Königreiches der Niederlande.

Vor Allem das warme Interesse der *holländischen* Ornithologen für das Schicksal des königl. ung. Institutes für Ornithologie und für dessen Vogelschutzbestrebungen rührte menschlich-befreiend an sein wundes Herz.

In wehmütiger Freude begrüßte er diese Kundgebungen mitfühlenden Trostes. Den erschütterten Glauben aber vermochten auch sie ihm nicht wieder zu geben.

Das naturnotwendige Korrelat wirtschaftlich freien Gedeihens als Vorbedingung höheren kulturellen Aufblühens stand für ihn fest. Nun sah er sein Vaterland willkürlich zerstückelt, Millionen Menschen seines Volkes und seiner Kultur fremden Wirtschaftskreisen einverleibt, den erübrigenden, kaum mehr lebensfähigen, durch fremde Lehren entnationalisierten Rest der wirtschaftlichen Verelendung, dem Pauperismus und der Kulturlosigkeit zwangsläufig in den Rachen getrieben.

Diesen trost- und hoffnungslosen Verhältnissen galt sein letzter, für die Zeitschrift *Aquila* bestimmter Artikel.

Noch ehe dessen Korrekturbogen in seine Hände zurückgelangen konnten, warf ihn die tückische Krankheit auf's Lager. Wochen vergingen im zähen Kampfe des sportgestählten, eisenharten Körpers gegen die Übermacht des schleichenden, heimlich wühlenden Feindes.

Dann kam die bittere Nacht zum 21. Februar.

In jähem Wechsel war die starre Härte eines ungewöhnlich strengen, eisigen Winters weicher Milde gewichen; Frühlingsahnen lag in der Luft: *Lenzesbeginn!*

Jene Tage, denen CHERNEL durch vierzig lange Winter und darüber alljährlich sehrend entgegengeblickt hat: *Lenzesbeginn!*

Hellstrahlende Sonne; schmeichelnde, würzig-laue Lüfte; schwätzende Staare, gaukelnde Kiebitze, wippende Bachstelzchen. Und bald, ach, die so ersehnten heimlichen Dämmervögel, die geliebten Langschnäbel!

Lenzesbeginn, Beginn des Vogelzuges!

Beginn des Vogelzuges, doch ohne STEPHAN VON CHERNEL! Nimmer, nimmer wieder wird sein treues, blaues Auge liebevoll sinnend seinen befiederten Lieblingen nachblicken; nimmer wieder auf Berg und Tal ruhen, auf Wald und Feld und Geröhrich; nimmer mehr auf Gottes schöner, weiter, herrlicher Natur. — —

An seinem Lager stand ich und fühlte mit bebender Hand den Pulsschlag dieses edlen, reinen, goldenen Herzens langsam, leise verebben und verklingen. Bis es stille stand. Stille für immer.

Lenzesbeginn nunmehr auch für Ihn — Befreiung. —

Es ist etwas Grauenhaftes, am Totenbette des Freundes zu stehen und den Gedanken denken zu müssen: *Wohl ihm!*

Noch erschütternder aber ist es, wenn hundertfältig dieser Schmerzensruf der Seele eines zertretenen Volkes sich entringen muss, so oft es nur immer einen seiner Besten dahin gehen sieht in's Nirvana.

Allen, Allen, denen, wie STEPHAN VON CHERNEL, Volk und Vaterland ein Heiliges waren, die Menschheitsideale pflegten, deren Herz Liebe war und deren Seele den allumfassenden Geist wirklicher Menschlichkeit zu begreifen vermochte, ihnen Allen heisst in unserem untergangsgeweihten Lande der Tod *Pausanias*, der Sorgenbrecher.

Denn besser ist es, zu sterben, als Alles was man liebte und hochhielt, qualvoll dahinsterben zu sehen.

* * *

Ich konnte diese Gedanken, die mir am Totenbette des Freundes das Herz zusammenschnürten, nicht unterdrücken.

Ich *will* sie auch nicht unterdrücken. Möchten sie laut genug erklingen, um Jenen die Schamröte ins Gesicht zu treiben, die in eitlen Kulturdünkel sich vermessen, die ewigen Gesetze kontinuierlichen organischen Wachstumes durch schwachen Menschenwillen verbessern zu können.

Die das einfache Grundgesetz der Schöpfung vergessen, das da lautet: *Du kannst wohl Leben zerstören, aber nie und nimmer lebendes Leben erschaffen!*

Aber auch derentwegen will ich diese Gedanken nicht verbergen, die in den letzten seiner Lebenstage dem toten Freunde einen warmen Lichtstrahl sonniger Freude brachten durch ihre Gabe treu gebliebener Ethik.

Vor Allem den Freunden in Nordamerika und den treuen, klaren *Niederländern*.

Dank sei Ihnen im Namen des dahingegangenen Forschers!

Dank sei Ihnen im Namen der trauernden Menschheitskultur!

DR. GEORG VON ALMÁSY.

CERNELHÁZI CERNEL ISTVÁN

1865—1922.

Életének, munkaerejének teljében, 57 éves korában ragadta el a halál intézetünk éléről, melyet lelke egész melegével gyámolított, vezetett.

Fiainak éreztük magunkat körében s most úgy gyászoljuk, mintha atyánkat vesztettük volna el. Mestere volt a tollnak és az ékesszólásnak, élesszemű, biztos ítéletű tudós, emellett melegszívű művész és poéta. Ez a lelkialkata valósággal predesztinálta őt arra, hogy épen annak a tudományszaknak váljék diszére, amelyhez nem elég a tudós kutató szelleme, hanem a művész és poéta szive is szükséges. Innen van, hogy minden írásán a szív melege ömlik el és teszi azt oly kedvessé. Mert szépen írni sokan tudnak, de annyira szívvvel írni, miként ő tudott, csak keveseknek adatott meg.

Minél inkább elmélyedünk szép lelkének, kiváló szellemének vizsgálatába, annál nagyobbak, fájdalmasabbnak érezzük veszteségünket és az ő pótolhatlan voltát. Mert amiként HERMAN OTTÓNK, úgy CERNEL ISTVÁNUNK is csak egy volt.

Példát mutatott, miként kell az anyagi függetlenség mérhetlen előnyét léha multságok helyett a kultúra javára fordítani. Sokoldalú tehetsége és lankadatlan munkakedve mellett az anyagi függetlenség, a velejáró mozgási szabadság emelte őt az ornithologusok ama egyre ritkuló típusának kiváló képviselőjévé, amely tudásának javarészét közvetlen szemléletből, a nagy Természetből merítve, tudós, író, rajzoló, zeneileg képzett madárhankutató, turista, vadász és praeparátor is egy személyben.

Ezzel a felkészültséggel az elsők egyike lett azok között, akiknek hazai madártanunk utóbbi néhány évtizeden történt felvirágzása köszönhető. Intézetünk története pedig a legszorosabban van összeforrvva az ő mindig szerény és önzetlen közreműködésével. Mihelyt HERMAN OTTÓ szervező lángelméje, valamint kormányunk belátása és jóakarata egy újabb

irány művelését lehetővé tette, CHERNEL ISTVÁN azonnal mellénk állt, hogy ismeretei gazdagságával és szorgalmával ezeket a kereteket betölteni segítsen.

Részt vett már az 1891-iki II. nemzetközi madártani kongresszust előkészítő mintamegfigyelésben, majd mint a kongresszus intézőbizottságának főtitkárja vette ki részét a legterhesebb munkákból. Mikor pedig HERMAN OTTÓ a hazai madarak rendszeres jegyzékének szükséges voltát kimondotta, már javarészt befejezett munkával állott elő. Ő volt, aki e műbe, a *Nomenclator Avium Regni Hungariae* 1898-iki kiadásában a magyar madárnevek felvételét szükségesnek mondotta, alapját vetve meg ezzel a rendszeres magyar nomenclaturának, melyet későbbi műveiben a mai tökéletességére emelt.

Majd midőn intézetünk a gazdasági madártan művelését is programjába vette, ismét ő sietett gyomortartalom-gyűjteményünket megalapozni 2.000 készítmény felajánlásával. S mikor végül 1903-ban kulturális és gazdasági törekvéseink mindenkor megértője és támogatója, dr. DARÁNYI IGNÁCZ volt földmivelésügyi ministerünk a gyakorlati madárvédelemnek állami eszközökkel való kifejlesztését is lehetővé tette, megint CHERNEL ISTVÁN volt az, aki e téren már évek óta, társadalmi uton kifejtett munkálkodásának tapasztalataival állott mellénk.

De mind ennél is, úgy szakunkra mint intézetünkre nézve nagyobb, döntőbb jelentőségű volt élete főművének „Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre“ címen 1899-ben történt megjelenése, régi vágyainknak, álmainknak ez a megvalósulása: a kor színvonalán álló első magyar ornithographia, eredeti hazai észleletekből felépítve. Ezzel nemcsak azt valósította meg, amit a magyar tudományos madártan megalapítójától, PETÉNYI SALAMON-tól a sors megtagadott, nemcsak az addigi kutatások anyagát foglalta egybe, hanem a jövő irányait is kijelölte. A tudós és ember minden kiválósága ragyog e műben, amely gyönyörködtetve oktat, tápot ad a szakembernek s egyben bevezeti, tanítja és lelkesíti a laikust. Átfogó elméje, fejlett biológiai érzéke itt is megóvta őt az egyoldaluságtól. A madarat sohasem tekinté a természettől kiszakított muzeumi tárgynak, hanem azt a természettel s az emberi étellel való minden vonatkozásában vizsgálva, tudományos, etikai és gazdasági értékelésében állította elénk. Hogy csak néhány részletet említsek: „A madárszervezet alkalmazkodása és működése, A madarak munkálkodásának jelentősége a természet háztartásában, A madarak munkájának értéke az ember gazdaságában, A madarak csoportosítása jelentőségük szerint.“ című fejezetek a maguk nemében annyira alapvető, valóságos kis remekművek, hogy már magukban is érthetővé teszik azt a lelkesedést, melyet ez alkotásával országszerte keltett.

Második, még szélesebb körnek szánt, előbbivel hatásában osztozó

nagy munkája BREHM világhírű „Az állatok világa“ három madárkötetének magyarra fordítása és átdolgozása volt, melyre három év megfeszített szorgalmát áldozta, hogy a madárvilág egyetemét vihesse a művelt magyar közönség elé. Nagy nehézségekkel kellett megküzdenie, szerénységében szinte visszariadt az akadályoktól, melyet madártani műnyelvünk kiforratlan volta, különösen pedig a külföldi madárfajok elnevezése állított eléje. Ámde kiváló nyelvérzéke, csalhatatlan magyar ösztöne ezen is átsegítette s nem csak nyelviileg alkotott kitűnőt, hanem egyebeken kívül a szisztematika terén szükségesnek talált módosításaival a mű tudományos értékét is növelte.

Az intézetünk élén töltött néhány év alatt kifejtett munkásságából két műve emelkedik ki. Egyik a Nomenclator Avium Regni Hungariae, a magyar birodalom madarainak új jegyzéke az Aquila 1918-iki évfolyamában. Bátor kézzel nyul bele abba a kaoszba, amelybe tudományos nomenklaturánk a prioritás elvének részint negligálása, részint tulhajtása folytán újból visszaesni készül. Jókor megérezve, hogy a prioritáshoz való szélsőséges ragaszkodásnak oly abszurd eredményei, mint a *Coccothraustes coccothraustes*, *Turtur turtur turtur* stb. elnevezések tudományszakunknak komolyságát is veszélyeztetik a laikus közönség előtt, anélkül, hogy az elnevezés tulajdonképeni és főcéljának, a jellemzőségnek legkevesbbé is megfelelենek, csatlakozott APSTEIN tanárnak 1915-ben kelt ama módosításához, amelyben az elsőbbség bizonyos tágitását ajánlva, felállította a „nomina conservanda“, azaz a meggyökerezett használat alapján megtartandó nevek sorozatát. A célszerűséget és közérthetőséget téve a mindenáron való tudományosság vagy annak látszata helyébe, az új névjegyzékben legalább reánk magyarokra nézve, remélhetőleg évtizedekre rendezte a nevek kérdését, amelyet mindenkor is nem célnak, hanem csak eszköznek tekintett.

Második, itt említendő műve az Aquila XXVIII. kötetében közreadott „Törvény- vagy rendelettervezet honi madaraink védelméről“. Ebben az 1901-ben kiadott hasonló célu rendelet azóta tapasztalt hiányain segitendő, többi közt azt a fontos újítást javasolja, hogy a rendeletben a védendő fajok hosszú jegyzéke helyett — amelyen a laikus hatósági közegek el nem igazodnak — az a néhány közismert faj legyen csak felsorolva, amely károsága miatt vagy korlátlanul, vagy bizonyos megszorítással pusztítható.

Külön fejezetet érdemelne állatvédelmünk terén kifejtett munkássága, melyben a madárvédelem gyakorlását állította, az egyetemes állatvédelem s ezzel tulajdonképen az emberi lélek nemesítése révén az embervédelem szolgálatába. Ebbeli érdemeinek méltatására más fórum lesz hivatva.

De meg kell emlékeznünk praeparátori művészetéről is, melyről a

többi közt a szombathelyi kulturpalotában felállított remek biológiai madárcsoportjai tanuskodnak. Ha pedig uralkodó hajlamai oly sok más irányban le nem kötik, a madárfestés terén is jelentős sikereket érhetett volna el; fejlett alak- és színérzéke, művészahitata képessé tette volna arra, hogy nemes örömökben eltelt életének tömérdek gyönyörű impresszióját nemcsak ragyogó soraiban, hanem képekben is hagyassa reánk. Művészlelke a zene terén is megnyilvánult. Mestere volt a citerának. Számos magaszerezte dala és ábrándja maradt fenn, melyeket annyi érzéssel tudott tolmácsolni, amennyit talán csak a magyar szív képes e hangszeren megszólaltatni. Dalai végigzengettek örömeinek minden tanyáján, kezdve az ősi kőszegi kurián, a Fertő és a Velencei tó partján, a Kárpátok vadászkunyhóiban s a Badacsony sziklái alatt.

A dal már elnémult. De él szerzőjük neve, maradandó alkotásainak becse és nemzetének hálája.

Életrajzi adatai.

Született Kőszegen, 1865. évi május 31-én. Középiskoláit ugyanott, valamint Sopronban, jogi és természettudományi tanulmányait Pozsonyban és Budapesten végezte. Sopronban kiváló mesterére akadt FÁSZL ISTVÁN bencéstanárban, akinek tudása és lelkesedése kivülről még két ornithologust nevelt a magyarságnak.

A madárvilág iránt való érdeklődése, amelyet nagyatyai és atyai örökségképen hozott magával, már kora gyermekségében kutatásra készítette. Madártani naplójának írásához 1877-ben, alig 12 éves korában hozzákezdett s folytatta utolsó napjáig. A madárhangok tanulmányozásán kezdve, oly buzgalommal látott szétszórt madártani irodalmunk tanulmányozásához is, hogy 1887-ben és 1889-ben már e szakunk történetét és könyvészetét is megírta. (Természettud. Közlöny 1887. és Magyar Könyvszemle 1889). Ekkor kezdte meg hazánk madártanilag nevezetesebb vidékeinek bejárását, a Kárpátoktól az Aldunáig. Ez utainak egyik emléke a kapuvári „Öreg eger“ címen a Természettud. Közlöny jubiláris emlékkönyvében, 1892-ben ragyogó tollal megírt természeti képe. 1887-ben hosszabb időt töltött a Velencei tavon, itt alapozva meg ma 1.500 darabból álló gyűjteményét, melyet azóta intézetünknek adományozott.

Áttanulmányozta hazánk minden nevesebb madárgyűjteményét, emellett állandó lelkesedéssel kutatta a madárvonulás titkait, szorgosan gyűjtve a nép ajkán élő madárneveket is.

1891-ben Norvégiába utazott, a Nordkapot megkerülve Vadsőig s a Varanger-fjordig, egy hónapot töltve Tromső szigetén a sarkköri madárélet tanulmányozásával. Ennek az utjának terméke az „Utazás Norvégia végvidékeire“ — 1893. — címen megjelent s úgy tudományos, mint szép-

irodalmi tekintetben értékes, remek tanulmánya. Ugyanott vált mesterévé a lábszánkózásnak is, amely sportot „A lábszánkózás kézikönyve” — 1897. — címen elsőnek ismertetett magyar nyelven s melyet csaknem utolsó napjáig fiatalos rugékonysággal folytatott.

Mint a magyar állam képviselője közreműködött a Párisban, Londonban és Berlinben tartott nemzetközi madártani kongresszuson, megerősítve és kiterjesztve a külföld tudományos előkelőségeivel való széleskörű összeköttetéseit. Tevékeny részt vett hazai állatvédelmünk kifejlesztésében is, megszervezője és elnöke volt a kőszegi és alelnöke az Országos Állatvédő Egyesületnek. Intézetünk felkérésére, mint a Magyar Állatvédő Egyesületek Szövetségének hivatalos kiküldöttje részt vett a Turinban 1911-ben összehívott állatvédő kongresszuson is. Szomorú tapasztalatairól „Levél az olasz madárvásárról” címen irt nagyhatású beszámolót az Aquila XIX. kötetében.

Intézetünk élére, mint HERMAN OTTÓ legméltóbb örököse, 1916-ben került, mint tiszteletbeli főnök, 1918-tól kezdve ministeri tanácsosi címmel. Nemes lelkületével, szivjóságával meleg családi hajlékká tette intézetünket, a vele töltött — fájdalom mindössze 6 esztendő — legkedvesebb emlékeink között őrizzük.

Életének e vázolója alkalmából nem mulaszthatjuk el, hogy iránta érzett hálánkat ki ne terjesszük özvegyen maradt hü életpárjára, szül. pongyelóki RÓTH DÓRÁRA is, aki ideális harmóniában töltött életük folyamán minden munkájában osztozott s aki az élet anyagi részének minden gondját magára vállalta, hogy férje megmaradhasson abban az ideális eszmekörben, melynek alkotásai minden értékét köszönhetjük.

CSÖRGEY TITUSZ.

STEPHAN VON CHERNEL ZU CHERNELHÁZA 1865—1922.

Im Vollbesitze seiner Lebens und Arbeitskraft im Alter von 57 Jahren entriss ihn der Tod von der Spitze unseres Institutes, welches er mit der ganzen Wärme seiner Seele beschirmte und führte.

In seinem Kreise fühlten wir uns als seine Söhne und betrauern wir ihn jetzt, als hätten wir unseren Vater verloren. Er war ein Meister der Feder und des Wortes, ein scharfblickender und sicher urteilender Gelehrte, dabei ein warmherziger Künstler und Dichter. Diese seine Seelendisposition praedestinierte ihn dazu, dass er gerade jener Wissenschaft zur Zierde gereichte, in welcher neben dem Forschergeiste des Gelehrten auch das Herz des Künstlers und Dichters mitsprechen müssen. Daher kommt es, dass über jede seiner Schriften die Wärme des Herzens leuchtet und dieser Umstand verleiht denselben die grosse Anmut. Es gibt viele, die schön schreiben können, aber so ganz aus und mit dem Herzen zu schreiben, wie er es vermochte, ist nur wenigen Auserkorenen gegeben.

Je mehr wir uns in die Ergründung seiner schönen Seele und seines hervorragenden Geistes vertiefen, umso grösser und schmerzlicher empfinden wir den Verlust und seine Unersetzlichkeit. Wie wir nur einen OTTO HERMAN hatten, so besaßen wir auch nur einen STEPHAN CHERNEL.

Er hat uns ein Beispiel gezeigt, wie man den unschätzbaren Vorteil der materiellen Unabhängigkeit statt nichtstuerischem Geniessen für die Förderung der Kultur verwenden kann und soll. Neben seinen vielseitigen Fähigkeiten und seiner unverwüstlichen Arbeitsfreude waren es hauptsächlich die materielle Unabhängigkeit und die daraus entspringende Bewegungsfreiheit, welche ihn zu einem heutzutage immer seltener werdenden hervorragenden Repräsentanten jener Ornithologen machten, die den Hauptanteil ihres Wissens aus unmittelbarer Anschauung aus der grossen Natur schöpfend, sich in einer Person zum Gelehrten, Schriftsteller, Zeichenkünstler, musikalisch gebildeten Vogelstimmenforscher, Touristen, waidgerechtem Jäger und Praeparator entwickeln und ausbilden können.

Mit diesen vielseitigen Fähigkeiten und umfangreichem Wissen ausgestattet steht er mit jenen Ornithologen, denen die hohe Entwicklung der ungarischen Ornithologie in den jüngstvergangenen Dezennien zu verdanken ist, in der ersten Reihe. Die Geschichte unseres Institutes aber ist mit seiner immer in bescheidenster und selbstlosester Weise geleisteten Mitarbeit auf das innigste verknüpft. So oft das Organisations-Talent OTTO HERMAN'S in Verbindung mit der Einsicht und dem Wohlwollen der Regierung das Einschlagen einer neuen Richtung ermöglichte, war es STEFAN CHERNEL, der uns sofort zu Hilfe eilte und mit seinem unermüdliehen Fleisse, mit dem Reichtum seines Wissens die Idee in die Tat umzusetzen verhalf.

So beteiligte er sich im Jahre 1890 an der Musterbeobachtung des Vogelzuges, welche anlässlich der Vorarbeiten des II. Internationalen Ornithologen Kongresses veranstaltet wurde und nahm als Generalsekretär des Komitees dieser Vorarbeiten den schwierigsten Teil der Arbeit auf sich. Als dann OTTO HERMAN über die Notwendigkeit eines systematischen Verzeichnisses der ungarischen Vogelwelt zu sprechen begann, war es wieder CHERNEL der mit einer fast fertigen Arbeit hervortrat. Er war es, der die Aufnahme der ungarischen Trivialnamen in den Nomenclator Avium Regni Hungariae 1898 für notwendig erklärte und durch seine Arbeit den Grundstein zur ungarischen Nomenklatur legte, welche er dann in seinen späteren Arbeiten zur heutigen Vollkommenheit entwickelte.

Als dann unser Institut das Studium der landwirtschaftlichen Bedeutung der Vögel in seinen Wirkungskreis zog, war es wieder CHERNEL der mit seiner 2000 Präparate enthaltenden Ingluviensammlung den Grundstein zu dieser Sammlung des Institutes legte. Als dann schliesslich im Jahre 1903 Dr. IGNAZ v. DARÁNYI k. ung. Ackerbauminister a. D. der unentwegt wohlwollende Förderer unserer Bestrebungen es dem Institute ermöglichte den praktischen Vogelschutz mit staatlichen Mitteln zu organisieren, war es wieder CHERNEL, der uns mit seinen langjährigen Erfahrungen, welche er während seiner diesbezüglichen gesellschaftlichen Betätigung erworben hatte, zur Seite stand.

Die grösste Bedeutung für die ungarische Ornithologie und für unser Institut hatte jedoch sein Hauptwerk: „Die Vögel Ungarns mit besonderer Berücksichtigung ihrer landwirtschaftlichen Bedeutung“ welches im Jahre 1899 erschien. Es bedeutete dies die Verwirklichung eines langgehegten Wunsches, eines langgeträumten Traumes: die erste auf Grund eigener Beobachtungen und Aufnahmen ausgeführte, auf der Höhe der Zeit stehende ungarische Ornithographie. Es wurde dadurch nicht nur das verwirklicht, was das Schicksal dem Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn, SALAMON v. PETÉNYI versagte, es wurden nicht nur die bisherigen Forschungsergebnisse vereinigt, sondern auch die Richtlinien

für die Zukunft festgelegt. Die hervorragenden Fähigkeiten und Tugenden des Gelehrten und Menschen gelangen in vollem Glanze zum Ausdruck in diesem Werke, welches ergötzend belehrt, dem Fachmanne eine Stütze gibt, zugleich aber auch den Laien in das Studium der Vogelwelt einführen, weiterbilden und ihn für dasselbe begeistern kann. Sein umfassendes Wissen, sein hochentwickelter biologischer Sinn bewahrten ihn auch hier vor Einseitigkeit. Er konnte in dem Vogel nimmermehr ein aus der Natur herausgenommenes museales Objekt erblicken, sondern denselben nur in Verbindung mit Natur und Mensch betrachten und musste daher denselben in wissenschaftlichen, ethischen und oekonomischen Beziehungen werten und darstellen. Die folgenden Kapitel seines Werkes: „Anpassung und Funktion des Vogelorganismus, Die Bedeutung der Arbeit der Vögel im Haushalte der Natur, Der Wert der Arbeit der Vögel in der Wirtschaft der Menschheit, Die Gruppierung der Vögel nach ihrer Bedeutung“ sind in dieser Hinsicht ein jedes für sich selbst ein grundlegendes kleines Meisterwerk und rechtfertigen die Begeisterung, mit welcher dieses Werk im ganzen Lande aufgenommen wurde.

Seine zweite in ihrer Wirkung ebenbürtige Schöpfung ist die ungarische Übersetzung und Bearbeitung der drei Vogelbände des weltberühmten „Tierleben“ von BREHM, welche drei Jahre schwerster Arbeit erheischte. Nach der Vogelwelt Ungarns wurde nun die gesammte Vogelwelt dem gebildeten ungarischen Publikum vorgeführt. Er musste hier mit ausserordentlichen Schwierigkeiten kämpfen und wollte in seiner Bescheidenheit fast der grossen Arbeit ausweichen, da ihn die Unzulänglichkeit der ungarischen Terminologie, besonders in der Benennung der ausländischen Vogelarten vor fast unüberwindliche Hindernisse stellte. Sein unfehlbares Sprachgefühl liess ihn jedoch auch diese Aufgabe siegreich zu Ende führen und schuf er nicht nur in sprachlicher Hinsicht hervorragendes, sondern verbesserte auch, wo dies notwendig war, den systematischen Teil des Werkes, wodurch er auch den wissenschaftlichen Wert erhöhte.

Aus der Zeit, welche er an der Spitze unseres Institutes verbrachte, sind zwei Werke von besonderer Bedeutung. Das erste ist der Nomenclator Avium Regni Hungariae, das neue Verzeichnis der ungarischen Vögel im XXV. Jubiläumsbande der Aquila. Mit kühner Hand griff er in das Chaos hinein, in welches die wissenschaftliche ornithologische Nomenklatur teils infolge Ausserachtlassung, teils infolge Übertreibung des Prioritätsgesetzes zurückzufallen drohte. Er hatte das richtige gesunde Gefühl, dass die aus der extremen Anwendung des Prioritätsgesetzes folgenden Benennungen, wie *Coccothraustes coccothraustes coccothraustes*, *Turtur turtur turtur*, etc. den Glauben an die Ernsthaftigkeit unserer Wissenschaft vor dem Laienpublikum gefährden könnten, ohne den

eigentlichen Hauptzweck, eine charakteristische Bezeichnung, zu erreichen — weshalb er sich der Modifikation Professor APSTEIN'S vom Jahre 1915 anschloss, wonach durch eine Erweiterung des Prioritätsgesetzes die sogenannten „nomina conservanda“, also diejenigen Namen, welche sich infolge dauernder Benützung eingebürgert haben, eingeführt werden sollen. Indem hier die Zweckmässigkeit und allgemeine Verständlichkeit an Stelle der Wissenschaftlichkeit um jeden Preis, oder aber um den Schein derselben gestellt wurden, ist mit diesem neuen Namensverzeichnis wenigstens für uns Ungarn hoffentlich für Jahrzehnte hinaus die Frage der Nomenklatur gelöst, da wir ja seit jeher in derselben nicht Endzweck, sondern nur ein Mittel erblickten.

Seine zweite hier zu erwähnende Arbeit befindet sich im XXVIII. Bande der Aquila unter dem Titel: „Entwurf für eine Verordnung oder Gesetz betreffend den Schutz der heimischen Vögel“. Es wird hier um den Mängeln der im Jahre 1901 herausgegebenen Verordnung abzuhelpen, die wichtige Neuerung vorgeschlagen, an Stelle der langen Liste der nützlichen, deshalb unter Schutz stehenden Vögel — in welcher sich die mit der Durchführung betrauten laienhaften Behörden nicht zurecht zu finden pflegen — nur diejenigen wenigen aber allgemein bekannten Arten aufzunehmen, welche infolge ihrer Schädlichkeit zu jeder Zeit, oder mit einigen Beschränkungen verfolgt werden können.

Ein besonderes Kapitel würde seine Tätigkeit auf dem Gebiete des Tierschutzes beanspruchen, wo er die Ausübung des Vogelschutzes in den Dienst des allgemeinen Tierschutzes und dadurch eigentlich infolge Veredelung der menschlichen Seele in den Dienst des Menschenschutzes stellte. Die Würdigung seiner diesbezüglichen Verdienste soll einem anderen Forum überlassen bleiben.

Es darf hier auch seine Präparierkunst nicht unerwähnt bleiben, von welcher seine im Kulturpalais zu Szombathely aufgestellten biologischen Vogelgruppen Zeugnis ablegen. Wenn ihn aber seine vorherrschenden Neigungen nicht in so vielen anderen Richtungen in Anspruch genommen hätten, so würde er auch als Vogelzeichner und Maler Bedeutendes geleistet haben; sein entwickelter Formen und Farbensinn, seine künstlerische Andacht hätten ihn auch dazu befähigt die vielen herrlichen Impressionen seines im edlem Geniessen verbrachten Lebens nicht nur in seinen glänzend geschriebenen Schriften, sondern auch in Bildern zu reproduzieren. Seine künstlerische Seele kam auch auf musikalischem Gebiete zum Ausdruck. Er war ein meisterhafter Zitherspieler. Es sind zahlreiche selbstkomponierte Lieder und Phantasien von ihm vorhanden und konnte er dieselben mit einem solch' tiefen Gefühl vortragen, wie dies vielleicht nur das ungarischen Gefühl auf diesem musikalischen Instrumente wiedergeben kann. Seine Lieder erklangen an allen Orten,

wo er freudige Tage verlebt, in dem Ahnenhause zu Kőszeg, an den Ufern des Fertő und Velenceer See's, in den Jagdhütten der Karpathen und unter den Felsen des Badacsony.

Die Lieder sind nun verstummt. Immerlebend ist aber der Name ihres Schöpfers, unvergänglich der Wert seiner Schöpfungen und der Dank seiner Nation.

Biographische Daten.

Geboren zu *Kőszeg* am 31. Mai 1865. Die Mittelschulen absolvierte er ebendort und in *Sopron*, seine juridischen und naturwissenschaftlichen Studien in *Pozsony* und *Budapest*. In *Sopron* fand er einen hervorragenden Meister in dem Oberlehrer STEFAN FÁSZL dessen Wissen und Begeisterung ausser ihm dem Lande noch zwei andere Ornithologen schenkte.

Seine ornithologischen Neigungen, welche ein grossväterliches und väterliches Erbe waren, veranlassten ihn schon in frühester Jugend zu Forschungsarbeiten. Schon im Jahre 1877, also kaum 12 Jahre alt, begann er sein ornithologisches Tagebuch, welches er fast bis zum letzten Tage ununterbrochen fortführte. Mit dem Studium der Vogelstimmen beginnend verarbeitete er die ungarische ornithologische Litteratur bald so gründlich, dass er in den Jahren 1887 und 1889 die Geschichte und Bibliographie dieser Wissenschaft herausgeben konnte (*Természettud. Közlöny* 1887 und *Magyar Könyvszemle* 1889). Damals begann er die bedeutenden ornithologischen Gegenden Ungarns zu bereisen von den Karpathen angefangen bis zur unteren Donau. Eine Frucht dieser Reisen ist die anmutige Beschreibung des Grossen Erlenwaldes bei *Kapuvár*, welche in der Denkschrift zum 25-jährigen Jubiläum der K. ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft im Jahre 1892 erschien. Im Jahre 1887 verbrachte er längere Zeit am *Velenceer See*, wo er den Grund zu seiner 1500 Objekte umfassenden Vogelsammlung legte, welche er später unserem Institute schenkte. Sämtliche grossen Vogelsammlungen Ungarns wurden von ihm durchgesehen, dabei verfolgte er die Erscheinungen des Vogelzuges mit stetig unverminderter Aufmerksamkeit und sammelte die ungarischen Vogel-Trivial-Namen, so wie er dieselben dem Volke unmittelbar ablauschte.

Im Jahre 1891 reiste er nach Norwegen, am Nord-Kap vorbei bis *Vadsö* und in das *Varangerfjord*, einen Monat in *Tromsö* verbringend, wo er die arktische Vogelwelt beobachtete. Die Frucht dieser Reise ist sein im Jahre 1893 erschienenenes Werk „*Utazás Norvégia végvidékeire*“, welches belletristisch und wissenschaftlich ein wertvolles Buch ist. Ebendort erlernte er das Skilaufen, machte dann diesen Sport in seinem Büchlein „*A lábszánkózás kézikönyve 1897*“ als erster in Ungarn bekannt und huldigte demselben bis zur letzten Zeit mit jugendlicher Gewandtheit.

Als Delegierter der ungarischen Regierung beteiligte er sich an den Internationalen Ornithologen-Kongressen in Paris, London und Berlin, bei welchen Gelegenheiten er seine Verbindungen mit den Koriphäen der ausländischen Ornithologie festigte und erweiterte. Er nahm regen Anteil an der Förderung des ungarischen Tierschutzes und war als solcher Begründer und Präses des Tierschutz-Vereines in Kőszeg, sowie Vicepräses des Landes-Tierschutz-Vereines in Budapest. Auf das Ersuchen unseres Institutes beteiligte er sich an dem Tierschutz-Kongresse im Jahre 1911 in Turin, als Delegierter der Vereinigung Ungarischer Tierschutz-Vereine. Über seine trüben Erfahrungen gab er einen wirkungsvollen Bericht im XIX. Band der Aquila unter dem Titel „Ein Brief vom italienischen Vogelmarkt“.

Als würdigster Nachfolger OTTO HERMAN'S gelangte er im Jahre 1916 an die Spitze unseres Institutes als Direktor; im Jahre 1918 erhielt er die Ernennung zum Ministerialrat. Seine Gesinnung und Herzensgüte machte unser Institut zu einem warmen Familienkreise und zählen wir die mit ihm verbrachten — leider nur insgesamt 6 Jahre — zu unseren liebsten, kostbarsten Erinnerungen.

Diese biographische Skizze kann nicht abgeschlossen werden ohne unserem Dankgeföhle auch gegenüber seiner tieftrauernden Wittwe geborenen DORA V. RÓTH zu Pongyelók Ausdruck zu verleihen. Sie lebten in einer ideal-harmonischen Ehe miteinander, in welcher seine getreue Ehegемahlin an allen seinen Arbeiten teilnahm, alle materiellen Sorgen von ihm fern hielt, damit er ständig im Kreise seiner Ideale verweilen könne und ihm dadurch die Möglichkeit gab sich mit ganzer Kraft seinen Arbeiten zu widmen.

TITUS CSÖRGEY.